“TARIX DARSLARIDA TARIXIY SHAXSLAR OBRAZINI OCHIB BERISH USULLARI”

Jo’rayev Shohruh Xurram o’gli
33 -umumiy o’rta ta’lim maktabi ,Qashqadaryo viloyati, Muborak tumani, Barkamol avlod MFY

Annotatsiya

Mazkur metodik tavsiya umumta’lim maktablarida tarix fanini o’qitishda tarixiy shaxslar obrazini ochib berishning zamonaviy va innovatsion usullarini o’quvchilarga yetkazishga qaratilgan. Tavsiya tarixiy shaxslarni faqat fakt va sanalarga asoslanib emas, balki ularning shaxsiy fazilatlar va tarixiy roli orqali yoritishga yo’naltirilgan. Metodik tavsiyaning asosiy maqsadi o’quvchilarda tarixiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, empatiya, vatanparvarlik va milliy g‘urur kabi tarbiyaviy sifatlarni shakllantirishdir. Tavsiya qator innovatsion metodlarni o‘z ichiga oladi:

“Tarixiy shaxs ko‘zguda” – bu tarix darslarida qo’llashga qaratilgan interaktiv usul bo’lib, unda o’quvchilar o’zlarini ma’lum bir tarixiy shaxs o’rniga qo’yib, uning fikrlashi, dunyoqarashi, qarorlari va faoliyatini “ ko’zgu” orqali aks ettirgandek ma’lum bir tarixiy jarayonda o’zlarini his qiladilar ;

“Tarixiy shaxs va men bir stolda” metodi – ushbu metod ham tarixiy shaxs faoliyatini bugungi davr bilan bog‘lash imkonini yaratad ;

“Tarixiy shaxsga maktub” – o‘quvchining o‘tmish bilan muloqotga kirishishiga imkon beruvchi, tarixni jonlantiruvchi va shaxsiy munosabat orqali anglashga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuvdir

Metodik tavsiya amaliy tavsiyalar diologlar va vizual ko’rinishdagi ma’lumotlar bilan boyitilgan bo‘lib, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, guruhli ishlarga alohida e’tibor qaratish hamda baholashda faollik va ijodkorlikni inobatga olish kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi.

Metodik tavsiya o‘quvchilarda ajdodlarimizining obrazini chuqur tushunish ko‘nikmalarini shakllantiradi, tarix faniga bo‘lgan qiziqishni oshiradi hamda

darslarning samaradorligini sezilarli darajada yaxshilaydi. Mazkur metodik tavsiya tarix fanini o‘qitishda yangicha yondashuvni ta’minlaydi va viloyat miqyosida keng joriy etish uchun mosdir.

Kalit so‘zlar : tarixiy shaxs, tarixiy tafakkur, innovatsion metodlar, vatanparvarlik, tarixni tushunish, qaror nuqtasi, tarixiy shaxsga maktub

,

Kirish qismi

Bugungi kunda tarix ijtimoiy fanlar, jumladan, tarix va tarbiya fanlarini o‘qitishda o‘quvchi yoshlarning mustaqil fikrlashi, tarixiy voqea va shaxslarni chuqur tahlil qila olishi, ularga nisbatan ongli ravishda munosabat bildira olish ko‘nikmalarini shakllantirish juda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, tarixiy shaxslar obrazini ochib berish orqali o‘quvchilarda vatanparvarlik, milliy g‘urur, mas’uliyat va tanqidiy fikrlash kabi muhim sifatlarni rivojlantirish mumkin. Shuni ta’kidlash joizki, ushbu metodik tavsiyani qo’llagan holda barcha sinf o’quvchilariga buyuk ajdodlarimiz, jadidlarimiz, xalq qahramonlarimiz, qomusiy bobolarimiz hamda bizga tarixda namuna bo’la oladigan shaxsiyatlarni har jihatdan o’rganishimiz va o’rgatishimiz mumkin. Tarixni nomlar va sanalar uchun emas, balki ajdodlarimizning bebaho yartuvchanlik tajribasi uchun o’rganish kerakligini o’quvchilarimiz ongiga singdira olamiz. Mazkur metodik tavsiya tarix darslarida tarixiy shaxslar obrazini zamonaviy, innovatsion va ijodiy yondashuvlar asosida ochib berish usullarini ommalashtirishga qaratilgan bo‘lib, umumta’lim maktablari tarix fani o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan.

Asosiy qism

1.Tarix darslarida tarixiy shaxslar obrazini ochib berishning nazariy asoslari va pedagogik ahamiyati

Hozirgi kunda tarix fanini o‘qitish jarayonida tarixiy shaxslarning obrazini haqqoniy va ochiq-oydin, shaffof holda ochib berish masalasi ta’lim mazmunining muhim tarkibiy qismilaridan biri hisoblanadi. Chunki tarixiy jarayonlar, ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar va madaniy taraqqiyot ko‘pincha muayyan tarixiy shaxslar

faoliyati orqali namoyon bo‘ladi. Tarixiy shaxslarni chuqur va tizimli o‘rganish o‘quvchilarda tarixiy tafakkur shakllanishiga, voqealarning mohiyatini anglashga hamda shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishga xizmat qiladi.

Nazariy jihatdan tarixiy shaxs tushunchasi tarix fanining asosiy ilmiy kategoriyalaridan biri bo‘lib, u muayyan davr sharoitida yashab, jamiyat taraqqiyotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan shaxslarni ifodalaydi. Tarixiy shaxslar davlat arboblari, sarkardalar, olimlar, mutafakkirlar, madaniyat va san’at namoyandalari sifatida tarix sahnasiga chiqib, o‘z faoliyati bilan tarixiy jarayonlarning borishiga ta’sir etgan. Shu bois tarixiy shaxs obrazi faqat tarjimai holni bayon qilish bilan cheklanmasdan, balki ularning faoliyati, qarorlari, ijtimoiy muhit bilan aloqasi hamda tarixiy ahamiyati asosida ochib berilishi lozim.

Tarixiy shaxslar obrazini yoritishning nazariy asoslari shaxs va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir konsepsiyasiga tayanadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, tarixiy shaxslar bir tomondan tarixiy sharoit mahsuli bo‘lsa, ikkinchi tomondan ushbu sharoitni o‘zgartiruvchi faol kuch sifatida namoyon bo‘ladi. Bu holat o‘quvchilarga tarixni faqatgina voqealar ketma-ketligi sifatida emas, balki murakkab va dinamik jarayon sifatida anglash imkonini beradi.

Tarix darslarida tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda tarixiylik va xolislik tamoyillariga amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy shaxs faoliyatini baholashda muayyan davrning siyosiy, ijtimoiy va madaniy sharoitlari hisobga olinishi zarur. Shaxs faoliyatini bugungi zamon mezonlari bilan emas, balki o‘sha davr talab va imkoniyatlari doirasida tahlil qilish o‘quvchilarda ilmiy yondashuvni shakllantiradi. Shu bilan birga, tarixiy shaxslarni ideallashtirish yoki biryoqlama tanqid qilishdan qochish, ularning faoliyatidagi ijobiy va salbiy jihatlarni uyg‘un holda yoritish pedagogik jihatdan to‘g‘ri yondashuv hisoblanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, tarixiy shaxslar obrazini ochib berish ta’limning bilim berish, tarbiyalash va rivojlantirish vazifalarini uyg‘un holda amalga oshirishga xizmat qiladi. O‘quvchilar tarixiy shaxslar hayoti va faoliyati misolida

qat’iyatlilik, jasorat, fidoyilik, vatanparvarlik va mas’uliyat kabi fazilatlarni anglay boshlaydilar. Ayniqsa, milliy tariximizdagi buyuk siymolar — Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy kabi tarixiy shaxslar obrazini ochib berish yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi.

Tarixiy shaxslarni o‘rganish jarayonida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish ham muhimdir. O‘smirlik davridagi o‘quvchilar tarixiy voqealarni aniq shaxslar faoliyati bilan bog‘lab o‘rganishga moyil bo‘ladilar. Bu esa tarix fanini o‘zlashtirish jarayonini osonlashtiradi va o‘quvchilarda darsga nisbatan barqaror qiziqish uyg‘otadi. Tarixiy shaxslar obrazi orqali o‘quvchilar o‘z hayotiy pozitsiyasini shakllantirishga intiladilar.

Tarix darslarida tarixiy shaxslar obrazini ochib berishning pedagogik ahamiyati yana shundaki, bu jarayon o‘quvchilarda tanqidiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi. Tarixiy shaxs faoliyatini tahlil qilish, uning qarorlarini baholash va oqibatlarini muhokama qilish orqali o‘quvchilar mustaqil xulosa chiqarishga o‘rganadilar. Bu esa zamonaviy ta’limning muhim talablaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, tarixiy shaxslar obrazini ochib berish tarix fanining tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘quvchilar tarixiy shaxslar hayoti orqali insoniy fazilatlar, axloqiy me’yorlar va ijtimoiy mas’uliyat tushunchalarini anglay boshlaydilar. Natijada tarix fani faqat bilim beruvchi emas, balki shaxsni kamol toptiruvchi fan sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, tarix darslarida tarixiy shaxsiyatlar obrazini ochib berishning ilmiy-nazariy, pedagogik va metodik jihatdan ahamiyati katta. Mazkur pedagogij yondashuv o‘quvchilarda tarixiy tafakkur, milliy o‘zlikni anglash va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun tarix fani o‘qituvchisi tarixiy siymolar obrazini yoritishda zamonaviy pedagogik talablar asosida, ilmiy yondashuvni ta’minlagan holda ish olib borishi zarur.

2.Tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va ta’lim texnologiyalari

Zamonaviy ta’lim tizimida tarix fanini o‘qitish jarayonida tarixiy shaxslar obrazini ochib berish yangi pedagogik yondashuvlar va innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda tarix ta’limi faqat fakt va sanalarni yod oldirishga emas, balki o‘quvchilarda tarixiy tafakkur, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan. Shu jihatdan tarixiy shaxslar obrazini ochib berish metodikasi zamon talablari asosida takomillashtirilishi zarur.

Hozirgi ta’lim tizimida tarix darslariga qo‘yilayotgan zamonaviy talablar o‘quvchini ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishni nazarda tutadi. Tarixiy shaxslarni o‘rganishda o‘quvchilar faqat tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki tarixiy voqealar va shaxslar faoliyatini tahlil qiluvchi, baholovchi va munosabat bildiruvchi subyekt sifatida ishtirok etishlari lozim. Bu esa dars jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlarni keng qo‘llashni taqozo etadi.

O‘quvchi shaxsini markazga qo‘ygan pedagogik yondashuv tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va yosh xususiyatlari hisobga olinadi. Tarixiy shaxslar hayoti va faoliyatini o‘rganish jarayonida o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon qilish, tarixiy shaxs qarorlariga baho berish va ularning faoliyatidan xulosa chiqarish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Natijada tarix darsi jonli muloqot va fikr almashuv maydoniga aylanadi.

Muammoli ta’lim va tahliliy yondashuv tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda samarali metodlardan biri hisoblanadi. Muammoli savollar va vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi. Masalan, tarixiy shaxs faoliyatiga oid qarama-qarshi fikrlarni muhokama qilish, uning qarorlarining oqibatlarini tahlil etish orqali o‘quvchilar tarixiy jarayonlarning murakkabligini anglay boshlaydilar. Bu esa ularning tanqidiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari ham muhim o‘rin tutadi. Guruhli ishlar, jamoaviy muhokamalar va rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilar tarixiy shaxslar faoliyatini turli nuqtai nazardan o‘rganadilar. Bunday faoliyat davomida o‘quvchilar bir-birining fikrini tinglash, bahs-munozara olib borish va umumiy xulosa chiqarish ko‘nikmalarini egallaydilar. Hamkorlikda o‘qitish tarixiy shaxslar obrazini yanada chuqur va ko‘p qirrali yoritishga imkon beradi.

Zamonaviy ta’lim texnologiyalari, xususan raqamli ta’lim vositalari tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda keng imkoniyatlar yaratmoqda. Multimedia taqdimotlar, videoroliklar, interaktiv xaritalar, virtual muzeylar va elektron manbalar yordamida tarixiy shaxslar faoliyati vizual va jonli tarzda namoyon etiladi. Bu esa o‘quvchilarning dars materialini o‘zlashtirish darajasini oshiradi hamda tarix faniga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Loyihaviy va tadqiqot faoliyati tarixiy shaxslarni chuqur o‘rganishning samarali shakllaridan biridir. O‘quvchilarga tarixiy shaxslar hayoti va faoliyatiga oid mustaqil loyiha yoki tadqiqot ishlari topshirilishi ularning izlanish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, tarixiy shaxs nomidan insho yozish, taqdimot tayyorlash yoki tarixiy manbalar asosida tahliliy ish olib borish o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini kuchaytiradi.

Tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda refleksiya va baholashning zamonaviy shakllaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholashi, o‘z fikrini asoslab berishi va dars yakunida xulosa chiqarishi ta’lim samaradorligini oshiradi. Refleksiya jarayoni o‘quvchilarga tarixiy shaxslar faoliyatiga nisbatan shaxsiy munosabatini shakllantirish imkonini beradi.

Bir so’z bilan aytganda, tarix darslarida tarixiy shaxslar obrazini ochib berishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va ta’lim texnologiyalaridan foydalanish ta’lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarda tarixiy tafakkur, mustaqil fikrlash, vatanparvarlik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois tarix fani o‘qituvchisi tarixiy shaxslar

obrazini yoritishda innovatsion pedagogik texnologiyalarni maqsadga muvofiq ravishda qo‘llashi zarur.

3.” Tarixni qanday o’rganishimiz va o’rgatishimiz kerak? “ savoliga innovatsion yondashuv.

Tarix darslarida tarixiy shaxslar obrazini ochib berishning samarali usullaridan biri innovatsion pedagogik metodlarni qo‘llashdir. Ushbu metodlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi, ularni tarixiy tafakkurga yo‘naltiradi, shuningdek, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglashga yordam beradi. Quyida eng samarali to’rtta metodni ko‘rib chiqamiz.

3.1.“Tarixiy shaxs - ko‘zguda” (mualliflik metodi)

Tarixda yashagan shaxslarning qahramonlik, jasurlik, vatanparvarlik, insoniylik, insoniy tafakkur dahosini va asosiy xususiyatlarini hamda dunyo tamdduniga qo’shgan hissasini yoxud ilm-fan rivojida qanchalik ahamiyatga ega ekaliklarini o’quvchilar ongiga, shuuriga to’g’ri yetkazib bera olishning bir nechta metod, usul va imkoniyatlari mavjud. Masalan, ta’sirchan hikoya tarzida, vizual rasmlar orqali yoki video tasvirlar orqali va hokazo.

“Tarixiy shaxs - ko‘zguda” - ushbu ilgari surilayotgan metod esa yangicha yondashuv xarakterga ega. Mu metodning asosiy ildizlari amerikalik pedagog va faylsuf Jon Deveyning g’oyalariga borib taqaladi. U: - o’rganish tajriba orali bo’ladi, o’quvchilarni faol ishtirokchi qilish kerak” - degan edi. Shuningdek, mashhur psixolog Lev Vygotsky qarashlarida ham ijtimoiy o’rganish - rolga kirish orqali fikrlashni rivojlantiradi mazmunidagi g’oyalar mavjud.

Tarixiy shaxs – ko‘zguda” metodi — bu o‘quvchini tarix sahnasiga olib kiruvchi, uni o‘tmish qahramonlari bilan yuzma-yuz qiluvchi innovatsion pedagogik yondashuvdir. Ushbu metod orqali o‘quvchi go‘yo ko‘zgu qarshisida turgandek, o‘zini tarixiy shaxs o‘rnida tasavvur qiladi, uning fikri, hissi va qarorlarini ichdan his etadi hamda o‘quvchining nafaqat bilimini, balki tafakkuri, empatiyasi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada tarixiy voqealar oddiy ma’lumot emas, balki jonli tajribaga aylanadi Ushbu metod yordamida o‘quvchi

tarixiy shaxsning fikrlash tarzi, maqsadi va qarorlarini o‘z “ichki ko‘zgusi” orqali aks ettiradi hamda tarixiy haqiqatni subyektiv idrok asosida qayta yoritadi.

Metod tarixiy shaxsni jonlantirish printsipiga tayanadi: o‘quvchi o‘zi shaxsning o‘rnida bo‘lishni tasavvur qiladi, uning qarorlarini qayta ishlab chiqadi, shaxsning ichki ziddiyatlarini va qaror qabul qilish jarayonini o‘zi his qiladi. Shu nuqtai nazardan, o‘quvchi tarixiy shaxsni ko‘zguda aks etgan obraz sifatida qabul qiladi va uni ichki tafakkuri orqali o‘rganadi.

Darsda qo‘llash bosqichlari:

Dars boshlanishida mavzu doirasida biror-bir tarixiy shaxs tanlanadi va uning hayoti, faoliyati, qarorlari qisqacha taqdim etiladi. Tarixiy shaxsni tanlashda o‘quvchilarning yosh xususiyati va qiziqishlari hisobga olinadi. Masalan, o‘quvchilar Amir Temur yoki Mirzo Ulug‘bek obrazini o‘rganayotgan bo‘lsa, avvalo ularning ijtimoiy va siyosiy sharoitini tushuntirish muhimdir.

O‘quvchilarga savol beriladi: “Agar siz ushbu shaxs o’rnida bo‘lganingizda, qaysi yo‘lni tanlagan bo‘lardingiz? Nega?” Shu jarayonda o‘quvchilar shaxsning qarorlariga o‘z javobini izlab, tarixiy faktlar bilan bog‘laydi. Guruhda yoki yakka holda o‘quvchilar shaxs qarorlarini muhokama qiladi, qarorlar oqibatini tahlil qiladi va turli nuqtai nazarlarni solishtiradi. Bu bosqichda o‘quvchilar nafaqat faktlarni, balki shaxsning ichki dunyosi va ruhiy holatini his qiladi, qaror qabul qilish jarayonini o‘zlari boshdan kechiradi. Masalan, Amir Temurning Usmonli turklar davlati sultoni Boyazid Yildirim bilan urushini olsak, o’quvchiga shinday savol beramiz:

- Nega Amir Temur va Boyzid Yildirim urushdi?
- Axir ikkalasi ham turkiy davlat humdorlari emasmi?
- Ikki hukmdor ham mususlmon bo’lsa?
- Nima majbur qildi Amir Temurni dindosh va qardosh hukmdorga qilich ko’tarishiga?

O’quvchilar o’zlarini Amir Temur o’rniga qo’yib ko’rishadi, o’sha jarayondagi siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy vaziyatlarni o’rganadi tahlil qiladi va o’zlarini fikrlarini bayon etishadi. Ba’zi o’quvchilar siyosiy tomondan yondashib, XV asr boshlaridagi siyosiy vaziyatni tahlil qilsa, boshqasi iqtisodiy tomonini sinchiklab o’rganadi va iqtisodiy-ijtimoiy ahvolni tahlil qiladi. Shunday qilib har bir o’quvchi o’z nuqtai nazarida o’sha davrni o’zida his qiladi hamda shu vaziyatda yashaydi. *Bu metod orqali o’quvchilarda nafaqat tarixiy shaxslarni o’rgandi balki, hozirgi yashab turgan hayotda ham boshqa birovlarni o’rniga o’zini qo’yib ularni tushunishga harakat qiladi.Bu esa metodning tarbiyaviy ahamiyatga ham molik ekanligini ko’rsatadi.*

Refleksiya va umumlashtirish bosqichi:

Dars yakunida o‘quvchilar shaxsning qarorlarini o‘z nazari va hissiyotlari bilan tahlil qiladi. Ular shaxsning muvaffaqiyati va xatolarini baholaydi, shaxsiy xulosalar chiqaradi va tarixiy jarayonlar bilan solishtiradi. Shu orqali o‘quvchilar shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishga erishadi.

Kutilayotgan natijalar:

- ✓ Tarixiy tafakkur va tanqidiy fikrlash rivojlantiriladi.
- ✓ O‘quvchilar tarixiy shaxsni ichki dunyosi va qarorlari bilan birgalikda anglaydi.
- ✓ O‘quvchilarda mustaqil xulosa chiqarish, izlanish va analiz qilish ko‘nikmalari mustahkamlanadi.
- ✓ Tarixiy shaxs obraziga hissiy va axloqiy munosabat shakllanadi.

Maqsadi:

- ✧ **t**arixiy tafakkurni rivojlantirish
- ✧ empatiya (boshqa shaxs o‘rniga o‘zini qo‘yish)ni kuchaytirish
- ✧ mustaqil fikrlashni oshirish
- ✧ tarixiy voqealarni chuqurroq tushunish

Shu bilan birga, dars jarayonini interfaol va jonli qiladish, o‘quvchilarning tarixiy shaxs obraziga qiziqishini maksimal darajada oshirish.

3.2.Qaror nuqtasi” metodi

“Qaror nuqtasi” — bu o‘tmish eshiklari ochilib, o‘quvchi tarix sahnasiga qadam qo‘yadigan lahzadir. Bu o‘quvchini tarixiy jarayonning muhim burilish lahzasiga olib kirib, uni muayyan vaziyatda mustaqil qaror qabul qilishga undovchi interfaol yondashuvdir. U yerda har bir qaror kelajakni belgilaydi, har bir tanlov esa tarixni qayta his etishga imkon beradi. Muhim tarixiy voqea-hodisa oldidan biror-bir tarixiy shaxsning qabul qilgan qarorini o’quvchi o’zining nuqtai nazaridan tahlil qiladi. Ushbu metod orqali o‘quvchi voqealarning sabab va oqibatlarini tahlil qiladi hamda o‘z qarorini dalillar asosida asoslashga o‘rganadi va dars jarayonida muammoli vaziyat yaratish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi. O‘quvchilar berilgan tarixiy holat yuzasidan turli qaror variantlarini ishlab chiqadi, ularni solishtiradi va eng maqbul yechimni tanlashga harakat qiladi.

Mazkur interfaol metodni Mirzo Ulug'bekning Mog'ulistonga qilgan yurishidan oldingi maslahat kengashidagi vaziyat bilan qo'llab ko'rsa bo'ladi.

Vaziyat: ***"Tunda yoqilgan sirli gulxanlar"***

Dars jarayonida o'quvchilarga quyidagiday topshiriq beriladi.

Siz — Mirzo Ulug'bek qo'shinidagi yosh maslahatchisiz. Qo'shin Mo'g'uliston hududiga yurish qilmoqda. Dushman sizlardan son jihatdan ustun. Agar ular hujum qilsa, jangda yutqazish ehtimoli bor.

Kech tushdi.

Qo‘mondonlar maslahatlashmoqda. Shunda bir taklif ilgari suriladi:

“Arag‘ay o‘t usuli”ni qo‘llaymiz!

Ya’ni har bir askar bir nechta joyda gulxan yoqib, qo‘shin sonini ko‘p qilib ko‘rsatadi. Dushman sizlarni juda katta qo‘shin deb o‘ylab, chekinishi mumkin.

! Qaror nuqtasi

Siz quyidagi qarorlardan birini tanlashingiz kerak:

1. **Arag‘ay o‘t usulini qo‘llash**. Dushmanni aldash imkoniyati bor. Jang qilmasdan g‘alaba qozonish mumkin. Lekin dushman hiylani sezib qolsa, xavf kuchayadi
2. **To‘g‘ridan-to‘g‘ri hujum qilish.** Jasorat ko‘rsatiladi. Tez natija bo‘lishi mumkin. Ammo yo‘qotishlar ko‘p bo‘lishi ehtimoli bor.
3. **Chekinish va kuch to‘plash.** Qo‘shin saqlanib qoladi. Keyinroq kuchliroq qaytish mumkin. Lekin hozirgi imkoniyat boy beriladi.

O‘quvchiga topshiriq

4. Qaysi qarorni tanlaysiz?
5. Nima uchun aynan shu usulni ma’qul ko‘rdingiz?
6. Sizning qaroringiz dushmanga qanday ta’sir qiladi?
7. Agar dushman aldovni sezib qolsa, nima qilgan bo‘lardingiz?

O’quvchi yuqoridagi qarorlardan birini tanlaydi va ushbu qarorni Mirzo Ulug’bekning qabul qilgan “**Arag‘ay o‘t ”** ni qo’llashi va erishgan natijasi bilan taqqoslaydi.

Darsdagi samarasi

✧ O‘quvchi harbiy strategiya haqida o‘ylaydi

✧ Aql bilan yengish va kuch bilan yengish farqini tushunadi

✧ Qaror qabul qilish va uni himoya qilishni o‘rganadi

Kutilayotgan natijalar:

✓ Tarixiy tafakkur va sabab-oqibatni anglash ko‘nikmasi rivojlanadi.

✓ O‘quvchilar shaxsiy xulosalar chiqarish va qarorlarni tahlil qilishni o‘rganadi.

- ✓ Tarixiy shaxs obrazini jonlantirish orqali voqealarni ichki ko‘zgu orqali his qilish imkoniyati hosil bo‘ladi.
- ✓ O‘quvchilarda ijtimoiy va axloqiy tafakkur, strategik fikrlash, mas’uliyat hissi shakllanadi.

3.3. “Tarixiy shaxs va men bir stolda” metodi

“Tarixiy shaxs va men bir stolda” metodi — bu o‘quvchi tasavvurida tarixiy shaxs bilan yuzma-yuz o‘tirib, u bilan suhbat qurishi, savollar berishi va fikr almashishi orqali o‘tmishni chuqur anglashga qaratilgan ta’lim usulidir.Mazkur metod o‘quvchilarda tarixiy shaxs faoliyatini dialog asosida tahlil qilish, savol-javob orqali anglash va shaxsiy munosabat bildirish ko‘nikmalarini shakllantiradi.Bu metodda o‘quvchi o‘zini tarixiy shaxs bilan bir stol atrofida o‘tirgandek tasavvur qilib, unga savol beradi va javobini o‘ylab topadi. Bu — vaqt chegaralari yo‘qolgan lahza. Bir stol atrofida o‘tmish va bugun uchrashadi, savollar yangraydi, javoblar esa tafakkurda tug‘iladi. “Tarixiy shaxs va men bir stolda” — bu tarixni jonli suhbat orqali o‘rganish metodidir. Ushbu metodni qo’llash uchun zamonaviy sun’iy intellektlardan foydalansa juda ham samaraliroq bo’ladi. Bunda o’quvchi savol beradi tarixiy shaxs nomidan sun’iy intelekt (chatgpt) javob beradi. Metodni Amir Temur bobomiz bilan 8-sinf ,o’quvchisininng dialogi tarzida qo’llab ko’ramiz.

8-sinf o'quvchisi hamda Amir Temur.

Ushbu diolog va vizual sahna orqali o‘quvchilar Amir Temurning jasorati, dono qarorlari va bilimga bo‘lgan ishtiyoqi bilan yaqindan tanishadilar. Shu orqali ular quyidagi natijalarni kutishlari mumkin:

1. Bilimga chanqoqlik oshadi – o‘quvchilar tarix, siyosat va strategiya kabi fanlarga qiziqadilar.
2. Adolat va jasorat qadri shakllanadi – har bir qaror va harakatda to‘g‘rilik va mardlikni qadrlashadi.
3. Shaxsiy o‘sish rivojlanadi – har bir kichik bilim va o‘rganilgan dars kelajakda katta yutuqlarga olib keladi.

4. O‘quv motivatsiyasi ortadi – o‘z oldiga maqsad qo‘yish va unga intilish istagi kuchayadi.
5. Ijodiy fikrlash rag‘batlanadi – tarixiy shaxslarning strategik fikrlari orqali murakkab masalalarni yechish qobiliyati shakllanadi.

Shunday qilib, bu diolog nafaqat tarixiy bilim beradi, balki yoshlarni axloqiy fazilatlar, bilimga chanqoqlik va yetakchilik qobiliyati bilan boyitadi. O‘quvchilar bu darsdan ilhom olib, kelajakda foydali ishlar qilishga intiladilar

Xulosa

Tarix darslarida tarixiy shaxslar obrazini ochib berish — bu nafaqat faktlarni yodlash, balki o‘quvchining tarixiy tafakkurini, hissiy idrokini va shaxsiy mulohazasini rivojlantirish jarayonidir.Ushbu metodik tavsiya orqali o’quvchilar darslarni, tarixiy jarayonlarni oson va tez o’zlashtiradi hamda qahramonlar hayotida yashaydi. Yuqorida bayon qilingan to’rtta innovatsion metod :

- ❖ “Tarixiy shaxs ko‘zguda”
- ❖ “Tarixiy shaxsga maktub”
- ❖ “Qaror nuqtasi”

“Tarixiy shaxs va men bir stolda” metodi

— o‘quvchilarni tarixiy shaxs bilan shaxsiy aloqaga chorlaydi, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash, nutq madaniyati, ijtimoiy va axloqiy tafakkurini shakllantiradi.

Bu metodlar orqali o‘quvchi tarixiy shaxsni faqat faktlar orqali emas, balki uning ichki dunyosi, qarorlari, hissiyotlari va zamonaviy ahamiyati bilan his qiladi. Masalan, Amir Temur qarorlarini hozirgi davr yetakchilik tamoyillari bilan solishtirish orqali o‘quvchi tarix va zamonaviylikni uyg‘unlashtiradi. Alisher Navoiy ijodini o‘rganish esa yoshlarni madaniy qadriyatlarni chuqur anglashga chorlaydi.

Tarixiy shaxslar esa faqat kitobdagi qahramonlar emas, balki ularning iqtiboslari va hayotiy qarorlari orqali o‘quvchiga motivatsiya, ma’naviyat va vatanparvarlik ilhomi beradi.

Amir Temur:

“Men o‘zimni yurtimning taqdiri oldida javobgar bilaman.”

Alisher Navoiy:

“Haqiqatni izlashdan boshqa hech narsa insonni yuksaltirmaydi.”

Jaloliddin Manguberdi:

“Erkaklik, fidoyilik va adolat — yurtning umridir.”

Shu iqtiboslar va metodlar orqali o‘quvchilar tarixni hayotiy tajriba, ijodiy izlanish va tanqidiy fikrlash maydoni sifatida qabul qiladi. Metodlarning asosiy maqsadi — o‘quvchini tarixiy shaxs bilan yuzma-yuz, hissiy va intellektual darajada uchrashishini ta’minlashdir. Natijada, darslar nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsni tarbiyalovchi, milliy qadriyatlarni uyg‘unlashtiruvchi va hayotiy tajriba shakllantiruvchi jarayonga aylanadi.

Tarixiy shaxs obrazini ochish — bu o‘quvchining ichki ko‘zgu orqali o‘tgan zamonni his qilishi, zamonaviy hayotga tadbiq qilishi va shaxsiy tafakkurini yuksaltirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev O. O‘zbekiston tarixi va pedagogik metodlar. Toshkent. 2020.
2. Mirzayev S. Tarixiy shaxslar va ularni o‘qitish metodikasi. Toshkent. 2019.
3. Qodirov A. Innovatsion pedagogika va tarix darslari, Toshkent. 2021.
4. Navoiy Alisher Navoiy . Xamsa (tanlangan asarlar). Toshkent. 2018.
5. Amir Temur. Temuriylar davri strategik qarorlari. Samarqand. 2017.
6. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi. Umumta’lim maktablari uchun tarix dasturi. Toshkent, 2022.
7. Yunusov D. Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar. Toshkent, 2021.
8. Akbar Zamonov, Nargiza Ismatova, Bobir Aminov, Zebo Jabborova. O’zbekiston tarixi darsligi. Toshkent – 2023